

ירושלים - מאה דורות חלמתי עליך. . .

ירושלים היא עיר רבת פנים וניתנו לה שבעים שמות. מגוון השמות מעיד על חשיבותה של העיר ועל עולמה המורכב. היא הייתה מרכז חיי העם היהודי מאז שדוד המלך כבש אותה מידי היבוסים ובנה אותה, במצוות ה', כעיר הבירה של העם. ירושלים היא עיר מרכזית בהיסטוריה של היהודים, בתולדות ארץ ישראל ובתודעת העם היהודי.

ירושלים תפקדה כמרכז מדיני ורוחני במשך התקופה שבה העם היהודי חי בארצו ונשארה כמרכז גם כשהעם הוגלה מארצו לפני 2000 שנים. בכל מקום אליו הגיעו יהודים בשנות גלותם הם התפללו, ייחלו וערגו לשוב אליה.

בתקופת הגלות הפכה ירושלים למושא געגועים והקשר עמה התבטא באמצעות התפילות, מנהגי שמחה ואבל (קביעת ארון הקודש בקיר הפונה כלפי מזרח, כיוון ירושלים, אזכור חורבן ירושלים באירועים למשל - שבירת כוס בחתונה, בחגים, למשל - בליל הסדר מקווים: בשנה הבאה בירושלים הבנויה). שמה של ירושלים מוזכר במגוון מקורות: תנ"ך, תפילות, אגדות, פיוטים, שירים, ציורים ותחריטים. זו עיר שבעת קרבות ומאבקים, מכילה ישן וחדש הכרוכים ביחד, נטועה בתוך נוף הרים מלא הוד. עיר רבת תהפוכות שידעה ימי פאר ועוני, התחדשות ופריחה.

ביחידה זו נפגוש את נושא ירושלים בשירה ובפזמונים. היחידה מורכבת ממספר פרקים. כל פרק עומד בפני עצמו ויכול להילמד בנפרד, על מסריו ורעיונותיו כמו כן הוא יכול להתחבר לפרקים האחרים ולבנות על ידי כך רצף בין מספר נושאים. כך תיווצר תמונה עשירה של העיר.

- א. אם אשכחך ירושלים
- ב. ירושלים שלי
- ג. עיר ובלבה חומה

ניתן ללמוד את נושא ירושלים בהזדמנויות אחדות: בסמוך לחגיגות יום העצמאות ה-60 של מדינת ישראל, ביום ירושלים, במועדי שלושת הרגלים ובהתאם לצרכים ייחודיים של הכיתה או בית הספר.

ירושלים – עיר ובליבה חומה

לאחר מלחמת השחרור חולקה ירושלים בינינו ובין הירדנים. החלק המערבי היה ברשותנו והמזרחי ברשות הירדנים. מעבר מנדלבאום והגדר שסביבו ציינו גבול וסימלו את חלוקת העיר. הייתה זו חלוקה פיסית ורוחנית גם יחד. ליהודים לא הייתה גישה למקומות הקדושים שבמזרח עד לשחרור העיר במלחמת ששת הימים.

על גג מנזר נוטרדם / יצחק שלו

שיר געגועים לירושלים הבלתי מושגת. בתקופה הקשה בה חילקה החומה את ירושלים חיפשו תושבי העיר נקודות תצפית מהן יוכלו להשקיף בגעגועים לכוון העיר העתיקה והמקומות הקדושים. אחד המקומות הללו היה גג מנזר נוטר דאם, ושירו של יצחק שלו "על גג מנזר נוטר דאם", מסכם את הכמיהה לביקור באתרים בלתי נגישים ולא יחוד העיר.

הדובר בשיר מרגיש כמשה שעמד על הר נבו ולא בא אל הארץ המובטחת "כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא אל הארץ אשר אני נותן לבני ישראל" (דברים לב' 52). בשיר עומד הדובר על גג מנזר נוטר דאם וצופה במקומות הקדושים. הוא מבטא את כאבו ואכזבתו ש"את הקודש אראה ואליו לא אבוא" וכן "והכול כה קרוב...שלח ידך וקחם". אולם ברגע שירד מנקודת תצפיתו נעלמת התמונה כמו בחלום. המציאות העגומה מותירה בו עצב עמוק: "רק מין רטט כזה בשרשי אצבעות / רק חרוק בשיניים ולחץ דמעות..."

נקודות למחשבה ודין:

- ❖ מה מצליח הדובר לראות מגג מנזר נוטר-דאם ומה אינו מצליח?
- ❖ מדוע, לדעתכם, מזכיר הדובר את המצבות בהר הזיתים ומה הן מסמלות? (כל מצבה היא זיכרון לאדם שהיה ולעברה של העיר והן מציינו את הקשר בין החיים והמתים).
- ❖ בשיר מופיעים הביטויים: "והכול כה קרוב..." וכן "והכול כה רחוק". הסבירו את משמעות הביטויים המנוגדים האלה.
- ❖ מה מייחד את הבית האחרון מיתר בתי השיר? (בבית זה מתאר הדובר את עוצמת רגשותיו כלפי מקומות בעיר העתיקה, אליהם אין לו גישה, אבל נפשו כרוכה בהם. תיאור הרגשות מאופק מאוד, אבל רומז לסערת הרגשות).
- ❖ השוו את מצב הדובר בשיר למצבו של משה על הר נבו (מהו מושא ההתבוננות שלהם? מה הם מרגישים כלפי מחוז ההתבוננות? מה היו רוצים לעשות? מה נבצר מהם? תארו את הרגשות הכרוכים במצבם: געגועים, כיסופי, ערגה, כמיהה, אכזבה, השלמה)

ירושלים / יהודה עמיחי

השיר נכתב לפני מלחמת ששת הימים, בירושלים המחולקת על ידי חומה. החומה היא מחיצה מוחשית וסמלית בין אנשים חיים באותה עיר. בין ערבים ויהודים. אנשים העומדים משני צדדי החומה רואים תמונה חלקית בלבד של חיים בצד "האחר". מכיוון אחד נצפים סדין לבן ומגבת. מצד אחד אלו החפצים של האויבים אבל מצד שני מסתבר שהצרכים האנושיים דומים בשני הצדדים: "כביסה מוארת": "סדין לבן", "מגבת של אויב / לנגב בה את זעת אפוי" – פריטים בעלי זיקה למצבים אנושיים יומיומיים שעשויים להמצא משני עברי החומה. ומצבים אנושיים מוכרים נוספים: ילד שמעיף עפיפון וחומה מסתירה את הילד ורק העפיפון נראה. המתבונן משער ש"בקצה החוט-ילד". הבית האחרון מתאר מצב של מתיחות. כל צד מעלה הרבה דגלים, מוחשיים ומטאפוריים, כדי ליצור תחושה של שמחה ולהטעות את הצד שכנגד.

נקודות למחשבה ולדיון

- ❖ הסבירו את משמעות המושג "חומה" בשיר.
- ❖ מה דעתכם על תפקידו ומשמעותו של הילד בשיר? (תמימות של ילד המעיף עפיפון בלי להתחשב בגבולות וחומות בין אויבים. הוא ממשיך לשחק את משחקיו).
- ❖ על אילו דגלים מדובר בשיר? מהי משמעותם?

אני עומד על יד / משה הנעמי-זינגר

השיר עוסק בעיר ירושלים, למרות ששמה אינו מוזכר במפורש אלא ברמיזות. למשל: מצוין שהעיר בת שנות אלפיים, יש בה חומה ויש בה ילדים ערביים. לעיר יש מטען היסטורי ורוחני שהצטבר במשך אלפיים שנים. במקביל העיר חיה את חייה ומתרחשות בה פעולות יום-יומיות שגרתיות וזמניות.

בשיר ניכרת ניגודיות: מצד אחד מורגשת תנועת הזמן החולף "וכך עוברות שנים/ ואת גדולה עכשיו" מצד אין שינוי בחומה המפרידה בין שני חלקי העיר ובתחושה ובמיקומו של הדובר "עדיין אני בצד/ וכותב לך שיר".

נקודות למחשבה ודיון:

- ❖ למי כותב הדובר את השיר? הסבירו והדגימו מתוך השיר.
- ❖ היכן, לדעתכם, עומד הדובר בשיר על פי השורות הבאות: "אני עומד על-יד / אלפים שנות העיר / אני עומד בצד..." וכן "ועדין אני על-יד / החומה והעיר / ועדין אני בצד..."

- ❖ בשיר מתוארת ניגודיות בעזרת תנועה של הזמן החולף והאנשים העוברים ושבים לצד הדובר בשיר שעומד במקום אחד, "וועדין אני בצד". איזו משמעות מוסיפה ניגודיות זו לשיר?
- ❖ השוו בין שירו של משה הנעמי-זינגר לשירו של יהודה עמיחי.
 - מהו היחס לירושלים שמשתקף בשני השירים?
 - משמעותה של החומה בשני השירים.
 - מקומם של הילדים והעפיפונים בשני השירים.

הפעילויות פותחו ע"י חיה לחמן ואיריס ברקוביץ מרכז תכנון לימודים, הוראה והערכה מכללת בית ברל.
© כל הזכויות שמורות למכללת בית ברל